

Türkiye’de Polisin Kültür Varlığı Kaçakçılığı ile Mücadelesi

Zafer AKKUŞ¹, Tamer EFE²

Özet

Türkiye’de yaşamış medeniyetlerin bıraktığı kültürel mirasa ait eserlerden bazılarının Osmanlı devletinin son döneminden itibaren değişik suç işleme teknikleri kullanılmak suretiyle çalınarak yurt dışına kaçırıldığı bilinmektedir. Polis teşkilatının kaçırılan eserlerin yakalanmasına yönelik yaptığı çalışmalar ile toplumdaki kültür varlığı anlayışı ve korunması algısının güçlendirilmesi ve farkındalık oluşturmaya dikkat çeken çalışma; kültür varlığı ve kaçakçılığı kavramı, Türkiye’de kültür varlığı kaçakçılığının tarihsel gelişimi ile nedenleri, yöntem ve teknikleri, polisin suçla ulusal ve uluslararası mücadelesi ve karşılaşılan sorunlar ile etkin mücadele için önerileri kapsamaktadır. Türkiye’de polisin kültür varlığı kaçakçılığına karşı yaptığı etkin ve sürdürülebilir mücadelenin akademisyen ve uzman görüşleri, faaliyet raporları ve istatistiki bilgilerden faydalanılarak değerlendirileceği keşfedici türdeki bu niteliksel araştırmanın okuyucunun kültürel bilincinin, duyarlılığının ve sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Polis, Kültür Varlığı, Kaçakçılık, Mücadele.

Combating Trafficking in Cultural Property by the Police in Turkey

Abstract

It is known that since the last period of the Ottoman Empire, some of the works belonging to the cultural legacy of civilizations that lived in Turkey were stolen by using different criminal techniques and smuggled abroad. This study attracts attention to the actions of the police that aims to catch the smuggled properties and also to strengthening the comprehension of cultural property and the perception of its protection. It also includes the concept of cultural property and its smuggling, historical development and causes of trafficking in cultural property in Turkey, methods and techniques, national and international combating of the police against crimes, encountered problems and suggestions for an effective combat. Effective and sustainable combating trafficking in cultural property of the police in Turkey will be evaluated by utilizing opinions of academicians and experts, annual reports and statistical information in this qualitative and exploratory study. It is expected to contribute to the development of cultural consciousness, awareness and comprehension of social responsibility of the reader.

Keywords: Turkey, Police, Cultural Property, Trafficking, Combating.

¹ Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara-TÜRKİYE
E-posta:smrgkrtl@gmail.com

² Malatya Emniyet Müdürlüğü, Malatya-TÜRKİYE
E-posta:efetam@hotmail.com

Giriş

Modern kültüre hâkim olan hırs ve kapitalist anlayışı denge içinde tutma üzerinde önemle duran John Passmore, her türlü değeri ve imgeyi araçsal bir yaklaşımla değerlendiren egemen ekonomik modellemesini eleştirir. Felsefe ile uğraşanları çevre bağlamında verdikleri sözlerin ardından tarihi, kültürel, etik ve estetik değerleri yaymaya davet eden Mark Sagoff ise bu değerlerin toplumda yaşayan insanlar olarak ne istediğimizden farklı olarak ne olduğumuzu belirlediğini anlatır (Des Jardins, 2006: 263).

Çevrenin salt araçsal değerinin savı ile yalnızca insanın ihtiyaçları ve menfaatleri doğrultusunda yaşadığı doğal ve kültürel çevreye yapmış olduğu müdahaleler, içsel ve özsel değere sahip bu çevrede bulunan kültürel varlıkların zarar görmesine/yok olmasına/çalınmasına neden olmuştur ve olmaktadır.

Keleş ve Hamamcı (2005: 259)'ya göre; Paul Goodman, Lewis Mumford, Patrick Abercrombie, Patrick Geddes, Ebenezer Howard, Peter Kropotkin gibi düşünürler, sanayileşme ve kentleşme sürecinin hızlı bir şekilde gelişmesinin, bireyin sahip olduğu insani değerlerden ve toplumsallaşmasından uzaklaştırdığı görüşündedirler.

Uygar ve sosyal bir yaşama giden süreçte insanoğlu, çevre algısına ve bakışına somut bir anlam kazandırmak için gelecek nesillere gündelik yaşantısını, düşüncesini, beklentisini, inancını ve yaşadığı toplumun değerlerini yansıtan eserler bırakarak yeni bir medeniyetin inşasını oluşturmaya çalışmıştır. Medeniyetin oluşumu ile ortaya çıkan kültürel varlıkların korunmasına yönelik davranış ve tepki üretme konusunda birey uzun bir süre yetersiz kalmıştır.

Avrupa'da sanayi devrimi ile birlikte kentleşme süreci hızlanmıştır. Toplumda ekonomik yönden gelir seviyesi yükselen insanlar, seyahat etmek amacı ile geldikleri gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde bulunan maddi değeri bulunan tarihsel ve kültürel değerleri hukuksal boşluktan yararlanarak gizlice ülkelere götürmüşlerdir.

20. yüzyıl çevre sorunlarına ilişkin algının oluştuğu/oluşturulduğu, küresel ölçekli iki büyük savaşın olduğu, milyonlarca insanın öldüğü/ yaralandığı ve kültürel çevrenin zarar gördüğü/yağmalandığı/yok edildiği bir dönemdir. Çevre sorunları arasında bulunan tarihsel ve kültürel çevrenin ekonomik, siyasal ve sosyal nedenlerden dolayı bozulmasının ve tahrip edilmesinin en yoğun olarak yaşandığı bir yüzyıl sürecidir.

Anadolu binlerce yıllık tarihi geçmişi ve içinde yaşamış/yaşayan medeniyetlerin ve insan topluluklarının dünya kültürel mirasına bıraktığı eserler ile Türkiye'ye bölgesinde ve dünya arenasında önemli jeopolitik ve geo-stratejik konum sağlamaktadır. Tarihsel ve kültürel çevrelerde bulunan kültür varlıklarından bazılarının Osmanlı devletinin son döneminden itibaren yurt dışına kaçırıldığı bilinmektedir.

Ekonomik yönden ticari bir mal olarak kabul edilen kültür varlıkları; tarihi ve kültürel mekânlardan, sit alanlarından, ören yerlerinden, müzelerden, dinsel yapılardan, arkeolojik kazı alanlarından, koleksiyonculardan ve müzayede salonlarından değişik suç işleme teknikleri kullanılarak çalınmış/çalınmakta ve yurt dışına kaçırılmaktadır.

Türkiye'de kültür varlığı kaçakçılığının önlenmesine yönelik hukuksal alt yapının oluşturulması Cumhuriyet öncesine dayanmaktadır. Cumhuriyetin kurulmasından itibaren tarihsel ve kültürel çevrenin korunmasına ilişkin mevzuat ve uygulamada önemli adımlar atılmıştır/atılmaktadır. Kültürel varlıkların kanuna aykırı olarak yurt dışına çıkarılmasını ve kaçırılmasını önleme görevi; polis, jandarma, sahil güvenlik ve gümrük muhafaza birimleri tarafından icra edilmektedir.

Yaşadığımız yüzyılda çevre sorunsalı haline gelen kültürel varlıklara karşı işlenen suçlar ile polis aralıksız mücadele etmektedir. Suç öncesi ve suç sonrası adli/idari görevleri olan polis; kültür varlığı kaçakçılığı ile bilimsel bilgi, teknik ve sistematik çalışma, teknolojik imkânlar, meslek etiği ilkeleri ve mevzuatın kendisine vermiş olduğu yetki ve sorumluluk çerçevesinde mücadele etmiştir/etmektedir.

Polis teşkilatı kaçırılan veya kaçırılması için hırsızlık yöntemiyle elde edilen eserlerin yakalanmasına yönelik yaptığı çalışmalar ile suçla mücadelede önemli bir mesafe almış/almakta ve Türkiye'nin kaybolan kültürel mirasının ülkeye geri kazandırılmasında öncü bir rol oynamıştır/oynamaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde kültür varlığı ve kültür varlığı kaçakçılığının kavramsal olarak değişik tanımlamaları yapılmıştır. Kültür varlığı kaçakçılığının tarihsel gelişiminin değerlendirildiği ikinci bölümde, Osmanlı dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nde hukuksal süreç, yapılan faaliyetler ve mevcut duruma ilişkin akademisyenlerin görüşleri paylaşılmıştır. Kültür varlığı kaçakçılığının nedenleri, yöntem ve teknikleri ile suç profili üçüncü bölümde incelenmiştir. Polisin kültür varlığı kaçakçılığı ile ulusal ve uluslararası mücadelesi yapılan çalışmalar, faaliyet raporları, istatistiki veriler ve uzman görüşleri çerçevesinde dördüncü bölümde aktarılmıştır.

Beşinci bölümde kültür varlığı kaçakçılığı ile mücadelede karşılaşılan sorunlar belirtilmiş, sonuç bölümünde ise Türkiye’de polisin kültür varlığı kaçakçılığı ile yaptığı mücadelenin etkinliğinin ve sürdürülebilirliğinin artırılmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Kültür Varlığı ve Kültür Varlığı Kaçakçılığı Kavramı

Kültür varlığı kaçakçılığı kavramının iyi algılanabilmesi için kültür varlığı kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir. 2683 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3.maddesinde “Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” olarak tanımlanmıştır.

Türkiye’nin taraf olduğu Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesinin 1.maddesinde “Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.” kültürel miras olarak sayılmaktadır.

Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşmenin 1.maddesinde “Aşağıdaki bildirilenler, menşe veya sahipleri ne olursa olsun; bu Sözleşme bakımından kültür malları sayılırlar:

- a) Dinî veya lâik, mimari, tarihi anıtlarla sanat anıtları, arkeolojik değerlerdeki yerler, bütünü itibariyle tarihi veya artistik bir alâka arz eden yapı toplulukları, sanat eserleri, el yazmaları, kitap ve başkaca tarihi, artistik veya arkeolojik değer taşıyan eşya, keza yukarıda bildirilen servetlerden mürekkep bilim koleksiyonlarıyla, önemli kitap, arşiv röprodüksiyon koleksiyonları ve emsali gibi milletlerin kültür muameleklerinde büyük önemde yeri olan menkul ve gayrimenkul mallar,
- b) Gerçek ve başlıca görevi (a) fıkrasında zikredilen menkûl kültür mallarını koruma veya teşhirden ibaret olan müze, büyük kitaplık, arşiv

deposu gibi binalarla (a) fıkrasında açıklanan menkul kültür mallarının silahlı bir çatışma halinde korunmasına mahsus sığınaklar,

- c) (a) (b) fıkralarında tarif edilen kültür mallarını büyükçe sayıda içine alan ve ‘anıt merkezleri’ denilen merkezler.” hükmü bulunmaktadır. Anılan sözleşme Türkiye tarafından 1965 yılında kabul edilmiştir.

Karaduman (2008: 20) ise kültür varlığı kaçakçılığını, “bir toplumun doğal ve kültürel mirası niteliğindeki kültür ve tabiat varlıklarının, bilimsel amaç ve yöntemlerden uzak olarak, kaçak kazılar ve soygunlar ile yalnızca maddi amaç güdülerek ele geçirilmesi, onun ticari bir meta gibi görülerek yurt içinde ve dışında pazarlanması ve üzerinden kişisel çıkar sağlanması” şeklinde tanımlamıştır.

Doğan (2012: 24)’a göre kültür varlığı kaçakçılığı, ülkelerin ekonomik ve eğitim durumları ile kültürel yaklaşımları çerçevesinde, kültürel miras bakımından zengin, eğitim ve sosyo-ekonomik seviyesi açısından ise daha az gelişmiş olan ülkelere sosyal, kültürel ve ekonomik yönden daha ileri seviyede olan ülkelere yasa dışı bir şekilde yapılan taşıma hareketidir.

Kültür Varlığı Kaçakçılığının Tarihsel Gelişimi

Avrupa’da 16. yüzyıldan itibaren nüfusun artması ile birlikte 18. yüzyılda temelleri atılan sanayileşme olgusu, kentleşme sürecini hızlandırmıştır. Sanayileşme ve kentleşme, çevre/çevre değerlerini araçsal bir açıdan bakan “insan merkezli” anlayışın etkisine girmiştir. Ekosistemi oluşturan canlı ve cansız çevreler, yalnızca insan odaklı ve onun mutluluğunu esas alan “insan merkezli” yaklaşımın etkisiyle insanoğlunun kontrolüne geçmiştir.

Kültür varlıklarının kaçırılması tarihsel olarak eskiye dayanmaktadır. Antik Çağ’dan itibaren herhangi bir ülke diğer ülkeye ait eserleri kaçırmıştır (Tulay, 2007: 22). Türkiye’de kültür varlığı kaçakçılığının tarihsel başlangıcını Avrupa’da 17. yüzyılda gelişmeye başlayan müzecilik ve koleksiyonculuk çalışmalarının oluşturduğu söylenebilir. Avrupa toplumları kendi kültürel köklerini bulmak düşüncesiyle eski Roma ve Yunan medeniyetlerini araştırmıştır. Bu çalışmalar neticesinde zengin bir kültürel mirasa sahip olan Akdeniz ülkeleri ve Anadolu’da bulunan eserler yağmalanmak suretiyle Avrupa’da bulunan müzelere götürülmüştür. 20. yüzyılın ilk yarısına kadar azalarak devam eden kültür varlıklarının kaçırılması yaşadığımız dönemde de kaçak kazı ve soygunlar ile devam etmektedir (Karaduman, 2007: 19).

Ekonomik ve teknolojik bakımdan Avrupa'ya bağımlı olan Osmanlı devletinin, ülkenin gelişmesi ve kalkınması için yabancılara sürekli olarak davet eden pozisyonda olması, kültür varlıklarının korunmasına yönelik bilinçli ve doğru yaklaşımları belli bir ölçüde engellemiştir (Goode, 2004'den aktaran Kürüm, 2005: 47). Yabancı şirketler bir taraftan Osmanlı devletine ulaşım ve teknoloji kolaylığını sağlarken, diğer taraftan ise kültür varlığı tahribatını ve kaçakçılığını da arttırmışlardır (Kürüm, 2005: 47).

Osmanlı devletinin son döneminden itibaren mevzuat eksikliği/boşluğu gibi nedenlerden dolayı bazı kültür varlıkları yurt dışına kaçırılmıştır. Müzecilik alanında ve kültür varlıklarının korunmasına ve/veya yurt dışına çıkarılmasının önlenmesine yönelik 1869, 1874, 1884 ve 1906 yıllarında Asar-ı Atıka Nizamnameleri çıkarılmıştır. Bu dönemde müze çalışmalarında ve yönetimlerinde ve/veya arkeolojik kazılarda görev alan yabancılar yürürlükteki yasal düzenlemelerden faydalanarak kültür varlıklarının yurt dışına çıkarılmasında önemli rol oynamıştır. Dağılma döneminde olan Osmanlı devletinde yöneticilerin kültür varlığı kaçakçılığının önlenmesi konusunda yeterli bilince sahip olduğu tartışma konusudur.

Osmanlı devletinin siyasi ve ekonomik açıdan en güçsüz olduğu 19. yüzyılda kültür varlığı kaçakçılığı bir yağmaya dönüşmüş ve yurt dışına götürülen eserler, kültür varlığı kaçakçılığı tarihinin ülkedeki en önemli örneklerini oluşturmuştur. Bu eserlerin arasında, Almanya'da ve büyük bir kısmı Rusya'da bulunan Troya eserleri, Viyana Müzesinde bulunan Trysa mezar anıtı, Berlin'deki Pergamon Müzesinde sergilenen Bergama Zeus Sunağı ve Milet Güney Agora kapısı, Londra'da British Müzesinde bulunan Halikarnassos Mausoleumu gibi birçok anıtsal kültür varlığı ve önemli koleksiyonlar belirtilebilir (Karaduman, 2007: 30).

Osmanlı döneminde yabancı diplomatların, gezginlerin, kazıcıların 1874 tarihli Asar-ı Atıka Nizamnamesi ile (1/3'ü kazıcıya, 1/3'ü mülk sahibine, 1/3'ü devlete ait olup, eserleri seçme hakkı kazıcıya verilmektedir.) elde ettiği eserler, batı ve doğu ülkelerine ihraç edilen kumaş, halı, kilim, seramik eserler, savaş alanlarında bırakılan orduya ait malzemeler, kaçak kazı yolu ile temin edilen eserler yurt dışına çıkarılmıştır (Berkok, 1991: 326).

Asar-ı Atıka Nizamnameleri ile birlikte müze ve kültür varlıklarının korunmasına yönelik 1912 yılında Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi ile 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun çıkarılmıştır (Eriş, 2012: 13). 1930 yılında yeniden düzenlenen Asar-ı Atıka Nizamnamesi 1973 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

Kültür varlıkları ile ilgili çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu 1973 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanundan 10 yıl sonra 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunun bazı maddeleri 3386 sayılı yasa ile 1987 yılında değiştirilmiştir. 2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 2863 sayılı kanunun bir bölümü değiştirilerek yeni maddeler eklenmiştir. 5226 sayılı kanun ile koruma kurulları, müzelerin yönetimleri ve eserlerin korunmasına yönelik maddeler ve diğer bazı maddeler değiştirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir (Tulay, 2007: 19).

Cumhuriyet döneminde, Atatürk'ün önderliğinde kültür varlıklarının korunması konusunda yapılan çalışmalar ile kurumsallaşma sürecinde hızlı bir gelişme kaydedilmiştir. 20.yüzyılın son döneminden itibaren yapılan mevzuat değişiklikleri ile kültür varlıklarının korunması ve kaçakçılığının önlenmesi yasal çerçeveye oturtulmuş ve halen çalışmalar devam etmektedir (Akkuş, 2009: 38). Araştırmada kültür varlığı olarak belirtilen kavram 1983 yılında çıkarılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na kadar yayımlanan hukuksal metinlerde 'eski eser' terimi olarak tanımlanmıştır (Eriş, 2012: 16).

Kültür Varlığı Kaçakçılığının Nedenleri, Yöntem ve Teknikleri ile Suç Profili

Tarihsel ve kültürel çevre içerisinde bulunan alanların kaçak kazılar ile tahrip edilerek yağmalanması, müze ve ören yerlerinde meydana gelen hırsızlık olaylarının artmasında, kültür varlıklarına ilişkin suçların sağladığı maddi kazancın etkisi bulunmaktadır. Kültür varlıklarının ekonomik anlamda suçun bir ögesi haline gelmesi, kişi başına yılda düşen milli gelirin az olduğu ülkelerde de yasa dışı bir sektör haline dönüşebilmektedir (Erkmen, 2010: 2).

Kültür varlıklarının maddi değerlerinin yüksek olması ve Avrupa ülkelerinde kolay alıcı bulması suç örgütlerini kaçakçılık yapmaya yöneltti önemli nedenler arasında bulunmaktadır. Kültür varlıklarının uluslararası karaborsada var olan talebinin karşılanabilmesi için piyasayı sürekli besleyen kültür varlığı kaçakçıları arasında genel olarak defineciler, kaçak kazıcılar, soyguncular, toplayıcılar ve pazarlamacılar bulunmaktadır (Efe, 2004: 51, 56).

Kültür varlıklarının büyük bir kısmının örgütsel yapısı içerisinde ilk sırada yer alan "Kaçak Kazıcı" gruplarından ele geçirilmesine rağmen, bu tür kaçak kazı faaliyetlerinin giderek artış göstermesinin, suça teşvik edici yayınlar

içeren internet sitelerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. (EGM KOM D.B. Raporu, 2013: 44).

Kazı, sondaj ve define arama amacıyla oluşturulan internet sitelerinde kültür varlığı kaçakçılığı suçuna teşvik edici bilgilerin yer alması çok sayıda profesyonel kaçakçının ortaya çıkmasına ve bazı kültür varlıklarının yurt dışı bağlantılı internet siteleri üzerinden satılmasını kolaylaştırmaktadır. Yasal olarak aslına uygun olarak üretilen taklit sikke ve heykeller ile çeşitli süs eşyalarının dolandırıcılık amaçlı piyasaya sürülmesi de kültür varlığı kaçakçılığını yaygınlaştırmaktadır.

Son yıllarda Suriye’de yaşanan iç savaş/karışıklık neticesinde Suriye kültür varlıklarının birbirleri ile savaşan gruplar tarafından yağmalandığı, yaşanan siyasi otorite boşluğu, savaş ve kargaşa ortamının Suriye topraklarında kültür varlığı yağmasına yol açarak kültür varlıklarının Türkiye veya Türkiye üzerinden batı ülkelerine pazarlanmasına neden olduğu değerlendirilmektedir (EGM KOM D.B. Raporu, 2014: 72).

İnternet aracılığı ile yurt içinde ve yurt dışında kültürel varlıkların açık artırma veya ticaret firmaları tarafından satışının kanuni bir sınırlamaya tabi olmaksızın yapılması ile tüccar tarafından kullanıcı adı ve hesabı ile dünyanın her yerine gönderilebilmektedir. Yaşadığımız yüzyılda teknoloji gelişimi ile uygun fiyata bulunabilen dedektörler, coğrafi olarak yer belirleyen cihazlar ve patlayıcı maddelerin kolay temin edilmesi, ören yerlerinde bulunan höyük ve tümülüslerin internet üzerinden tespit edilmesi kültür varlığı kaçakçılığına bireysel ve örgütlü ilgiyi arttırmaktadır (İrkin, 2010: 35).

Kültür varlığı kaçakçılığının yöntem ve teknikleri değerlendirildiğinde, suçla ilişkin olayların profesyonelce ve uluslararası düzeyde sürdürüldüğü gözlenmektedir. Uyuşturucu, akaryakıt, tütün mamulleri, alkollü içkiler ve silah kaçakçılığı gibi, kültür varlığı kaçakçılığında da en önemli unsur taleptir. Bu talebe bağlı olarak oluşan ve gelişen kültür varlığı kaçakçılığı; kaçak kazı ve soygunlar ile elde edilen kültür varlıklarının taşınması, bir başka gerçek ve tüzel kişinin mülkiyetine geçmesiyle gerçekleşmektedir (Karaduman, 2007: 18).

Kültür varlığı sahteciliği ve dolandırıcılığı; antik devirde yaşamış ünlü kişiler ile mitolojik sahnelerin çeşitli figürlerinin betimlemelerini yaparak sikke görünümü vermek ve antik harita görünümü vererek önceden kazılıp içine sahte eski eser süsü verilmiş parçaları yerleştirerek arazide define olduğunu iddia ederek başka şahıslara satarak dolandırmak yoluyla

yapılmaktadır. Yine kalıplarla antik konular içeren sikke, heykelcik, çeşitli süs eşyalarını basım ve döküm yapmak veya özellikle seramik atölyeleri, çanak-çömlek, kap-kacak ile terra kotta denilen pişmiş küçük heykelcikleri ile seramik eserleri taklit yoluyla kültür varlığı görünümünü vermek suretiyle olabilmektedir (Efe, 2004: 58).

Kültür varlığı kaçakçılığına ilişkin suç profili incelendiğinde, öncelikle kaçak kazıcılar kanalıyla höyük, ören yerleri ve tümülüslerden kaçak kazı sonucu elde edilen kültür varlıkları toplayıcılar aracılığıyla büyük kentlerde toplanarak pazarlamacılar tarafından nakliye firmaları ve gemilerle yüksek paralar karşılığında yurt dışındaki müzayedelere, galerilere ve koleksiyonculara satılmaktadır. Polis teşkilatı tarafından yapılan çalışmalarda büyük çoğunluğu yurt dışında yaşayan kültür varlığı alım satımı ile uğraşan “pazarlamacı” grupların, Anadolu kökenli kültür varlıklarını galeri ve müzayedelerde pazarlanmak üzere Avrupa’ya kaçırdıkları tespit edilmiştir (EGM KOM D.B. Raporu, 2012: 18).

Kültürel varlıklar yurt dışına yasa dışı olarak yabancı turistler, uluslararası kara taşımacılığı yapan tırlar ile yurtdışında çalışan Türk işçileri, uluslararası alanda mevzuata aykırı olarak faaliyet gösteren ve kültür varlığı kaçakçılığını meslek haline getiren tacirler ve koleksiyoncular aracılığı ile kaçırılmaktadır (Efe, 2004: 30).

Polisin Kültür Varlığı Kaçakçılığı ile Ulusal/Uluslararası Mücadelesi

Polis teşkilatının bütün suçlarda olduğu gibi kültür varlığı kaçakçılığı ile mücadele ederken birincil hedefi suçu işlenmeden önce önlemek nihai hedefi ise işlenen suçun aydınlatılması ve kaçırılan/çalınan kültürel varlıkların ait oldukları topraklara/müzelere tekrar getirilmesidir/geri verilmesidir.

1980 sonrası kaçak kazıların yanı sıra, soygunların ön plana çıktığı görülmektedir. Müze ve ören yerlerinde teşhir edilen veya cami, mescit, kilise, türbe, kütüphane vb. yerlerde korunan kültür varlıkları çalınmaya başlanmıştır (Karaduman, 1999: 20). Terör ve suç örgütlerinin mali kaynak sağlamak için kültür varlığı kaçakçılığı yaptıkları bilinmektedir.

Kamu düzeni ve güvenliğini sağlamakla görevli polis teşkilatı; İçişleri Bakanlığı'na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü ve 81 İl Emniyet Müdürlükleri bünyesinde, yurt dışından Türkiye'ye ve Türkiye'den yurt dışına yönelik ya da yurt içinde çeşitli yollardan yapılan kültür varlığı kaçakçılığının polisiye teknik ve yöntemler kullanılarak önlenmesine/ortaya çıkarılmasına yönelik önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir (Efe, 2004: 82). Bununla birlikte kaçakçılıkla mücadele etmek üzere yol uygulamaları,

genel ve önleme aramaları sırasında kültür varlığı ya da kültürel miras içerikli eserler ile karşılaşılması durumunda gerekli yasal işlemler yapılmaktadır.

Kültür varlığı kaçakçılığına ilişkin adli işlemler 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda belirtilen soruşturma usullerine göre kolluk kuvvetleri tarafından Cumhuriyet Başsavcılıklarının talimatları çerçevesinde yapılmaktadır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 65-74. maddeleri arasında anılan kanuna aykırı hareket edenlere ilişkin ceza yaptırımlarını düzenlemektedir.

Suçun mahiyetinin kültürel mirasın hırsızlık ve/veya soygun yolu ile kaçırılması, yurt dışına çıkarılması, tahrip edilmesi veya zarar verilmesi olduğu öngörüldüğünde, Grafik 1'de belirtilen olay ve şüpheli sayısındaki artışın varlığı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu'ndaki cezaların caydırıcılık etkisinin yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Ancak ekonomik açıdan menfaat elde etme düşüncesi, kişi ve/veya kişilerin suça olan eğilimini artırmaktadır.

Türkiye'de kültür varlığı kaçakçılığı olayları incelendiğinde, kültür varlıklarının genellikle kırsal kesimlerde kaçak kazılar neticesinde veya tesadüfen bulunduğu ya da müze/ören yeri/sit alanı hırsızlığı/soygunları sonucunda yurt dışına pazarlanmak üzere şahıslara verilmesi ile Anadolu kökenli eserlerin alım-satımının yapıldığı merkezlere ve kişilere ulaştırılması şeklinde zincirleme olarak meydana geldiği görülmektedir.

Kültür varlığı kaçakçılığının ulusal ve uluslararası alanda artarak yaygınlaşması nedeniyle kolluk kuvvetleri tarafından riskli bölgeler mercek altına alınmış ve kültür varlıklarını yurt dışına pazarlayan suç örgütlerine yönelik planlı/projeli operasyonlara ağırlık verilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda suç şebekelerinin kaçak kazıcı, soyguncu, toplayıcı ve pazarlamacı olarak örgütlendikleri, arkeolojik sit alanlarını eylem alanı olarak seçtikleri tespit edilmiştir (EGM KOM D.B. Raporu, 2014: 72).

Aynı şekilde suç şebekelerinin ören yeri ve sit alanlarında bölge halkından seçtikleri şahıslara kaçak kazı yaptırdıkları, temsilcileri kanalıyla kaçakçılık faaliyeti yürüttükleri belirlenmiştir. Toplayıcı ve pazarlamacıların temin ettikleri kültür varlıklarını; kara yoluyla Balkan ülkeleri üzerinden Almanya, Fransa ve İsviçre'ye deniz yoluyla ise liman kentlerinden İtalya'ya, buradan da kıta Avrupası ülkeleri ile İskoçya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerine gönderdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca kültür varlığı

kaçakçılarının kara yolunda, Bulgaristan-Romanya-Avusturya-Almanya güzergâhını, deniz yolu ile de Romanya, Rusya ve Ukrayna limanlarını hedef ülkelere ulaşmada alternatif güzergâhlar olarak kullandıkları görülmektedir (EGM KOM D.B. Raporu, 2014: 73).

Ulusal ve uluslararası kültür varlığı kaçakçılığı yapan suç örgütlerine karşı etkili mücadele edilebilmesi için Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı'nca illerin ve bölgelerin risk potansiyeli belirlenerek yapılan analiz çalışmaları ile operasyonel bilgi desteği verilmektedir. Hazırlanan analizlerin İl kaçakçılık ve organize suçlarla mücadele birimlerince operasyonel faaliyete dönüştürülmesi, ihbar, şikâyet ve istihbari mekanizmaların etkili kullanılması ve polisin sistemli çalışmaları profesyonel olarak kültür varlığı kaçakçılığı yapan şahısların ortaya çıkarılmasında etkili olmuştur/olmaktadır (EGM KOM D.B. Raporu, 2013: 44).

Uluslararası kültür varlığı kaçakçılığı ile mücadelede ülkelerin tek başına yetersiz kalmaları nedeniyle organize suç ve suç örgütlerine karşı gerek bölgesel gerekse küresel çapta işbirliğini artıran ve geliştiren çok uluslu girişim mekanizmaları hayata geçirilmiştir/geçirilmektedir. Türk Polis Teşkilatı ülkeler arasında bilgi ve tecrübe paylaşımı ile kültür varlığı kaçakçılığı suçunun önlenmesine katkı sağlamak üzere yapılan uluslararası düzeyde kurs, çalıştay, panel, konferans ve seminerlere katılım sağlamaktadır. Bu çalışmalarda; kültür varlığı kaçakçılığının/hırsızlığının boyutları, suç ile ilgili araştırmaların/ soruşturmaların geliştirilmesi, stratejilerin belirlenmesi ve eylem planları oluşturulması ile uluslararası operasyonel işbirliğinin önemi üzerinde durulmaktadır.

Kültür varlıklarının korunması ve kaçakçılığının önlenmesi konusunda yabancı ülkeler arasında İtalya'nın kolluk sistemi incelenebilir. İtalya'da 1869 yılında kültürel mirasın dağılımını tespit etmek ve korumak amacı ile Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde; arkeolojik, paleontolojik, tarihsel ve kültürel milli varlıkları koruma birimi kurulmuştur. (The Carabinieri Cultural Heritage Protection Service, 2013). Sanat hırsızlıkları ve çalınan veya yasadışı olarak yurt dışına kaçırılan kültür varlıklarının soruşturulması konusunda İtalya'da polis ve Karabinyeri (Kültürel Mirası Koruma Komutanlığı) görev yapmaktadır. Maliye Bakanlığı'nın polis gücü olan mali polis teşkilatının içinde sanat hırsızlıkları ve yasadışı kazı konularını araştıran bürosu bulunmaktadır (Slayman, 1998: 48).

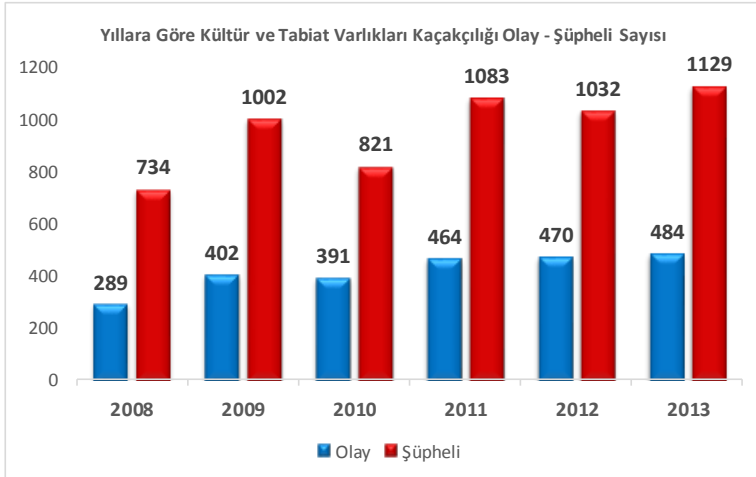
Türkiye'de kültür varlığı kaçakçılığı suçlarının işlenmesi durumunda suçun araştırılmasına yönelik polis, jandarma, sahil güvenlik ve gümrük muhafaza

birimleri adli yönden işlem yapmaktadır. Ancak bu birimlerin kültür varlığı kaçakçılığına ilişkin özel birimlerinin bulunmadığı bilinmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı Kaçakçılıkla Mücadele Dairesi Başkanlığı, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tahribini ve kaçırılmasını önleyici tedbirleri almakla görevli olup, operasyonel yetkisi bulunmamaktadır. Yurt dışına kaçırılan eserler ile ilgili yabancı ülkeler ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde uluslararası platformlarda kültür varlıklarının iadesi için çalışmalar yapmaktadır (Akkuş ve Efe, 2014: 45).

İtalya'nın bu suçlar ile özel bir birim ile mücadele etmesi konuya gösterdiği ilgiden kaynaklanmaktadır. Tarihsel ve kültürel varlık yönden çok zengin bir yapıya sahip olan Türkiye'de de bu suçla mücadele eden özel birim kurulmasının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de polisin kültür ve tabiat varlıkları kaçakçılığı ile ilgili ortaya çıkardığı olay ve şüpheli sayısını gösteren Grafik 1'e göre; 2008 yılında 289 olayda 734 şüpheli, 2009 yılında 402 olayda 1002 şüpheli, 2010 yılında 391 olayda 821 şüpheli, 2011 yılında 464 olayda 1083 şüpheli, 2012 yılında 470 olayda 1032 şüpheli, 2013 yılında 484 olayda 1129 şüpheli yakalanarak adli makamlara sevk edilmiştir.

Grafik 1: Yıllara Göre Kültür Varlığı Kaçakçılığı Olay ve Şüpheli Sayısı

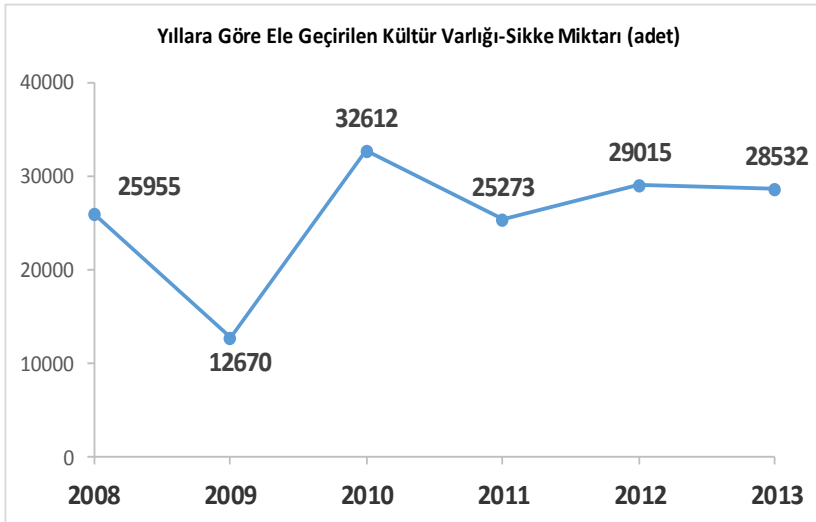

Kaynak: EGM KOM Daire Başkanlığı Raporu (2014: 73)

2008-2013 yılları arasında kültür ve tabiat varlıkları kaçakçılığına ilişkin işlenen olay ve şüpheli sayısını gösteren Grafik-1 incelendiğinde suç ve suçta karışan kişilerin sayısında artış gözlenmektedir. Polisin yaptığı başarılı operasyonlarda; uzman personel (arkeoloji ve sanat tarihi uzmanı polislerin katkısı), bilimsel bilgi, teknik kapasite, teknolojik imkânlar, adli ve idari kurumlar ile tesis edilen güçlü işbirliği ve zaman sınırlaması olmadan sistematik, planlı ve sürdürülebilir bir çalışmanın göreve dinamik olarak yansımalarının önemli rolü bulunmaktadır.

2008-2013 yılları arasında polis tarafından yapılan operasyonlarda ele geçirilen kültür varlığı-sikke miktarının gösterildiği Grafik-2'ye göre; 2008 yılında 25.955, 2009 yılında 12.670, 2010 yılında 32.612, 2011 yılında 25.273, 2012 yılında 29.015, 2013 yılında 28.532 eser polis tarafından yakalanmıştır. 2008-2013 yılları arasında yakalanan kültür varlığı-sikke sayısında artış gözlenmektedir.

Grafik 2: Yıllara Göre Ele Geçirilen Kültür Varlığı-Sikke Miktarı

Kaynak: EGM KOM Daire Başkanlığı Raporu (2014: 73)

Türkiye’de kültür varlığı kaçakçılığı olaylarının en çok meydana geldiği kentler arasında bu eserlerin kültür varlıklarının yurt dışına kaçırıldığı liman kentleri ile ana güzergâh üzerinde bulunan iller bulunmaktadır. Kaçak kazılar, müze ve ören yeri soygunları ya da define aramalarında ele geçirilen kültür varlıklarının büyük çoğunluğu toplama merkezleri ve liman

kentlerinde (İstanbul, Ankara, Kocaeli, Gaziantep, Malatya, Antalya, Hatay, Konya, İzmir, Adana) ele geçirilmektedir (EGM KOM D.B. Raporu, 2014: 73,74).

Araştırmaya ilişkin kültür varlığı kaçakçılığı konusunda uzman olan bir yetkili ile bir görüşme yapılmıştır. Görüşmede yetkili;

“Kültür varlıklarına karşı işlenen suçlarda polis, 2863 Sayılı Kanuna Muhalefet suçundan adli işlem yapmaktadır. Özellikle sit alanlarının bulunduğu yerlerde kaçak kazılar sonucunda ele geçirilen kültürel eserlerin (sikke, heykel vb.) piyasaya sürülmesi aşamasında veya yapılan kaçak kazılar sırasında genellikle bu suç ile karşılaşmaktadır. İhbara dayalı yapılan çalışmalar sonucunda kültür ve tabiat varlıklarına karşı suç işleyen kişi/kişilerin öğrenilmesi durumunda Cumhuriyet Başsavcılıklarının talimatları çerçevesinde planlı araştırmalar yapılarak soruşturmalar gerçekleştirilmekte, çalışılan bölgeye göre kültür varlığı kaçakçılığı suçunun yoğun olarak işlendiği yerlerde tedbirler (kaçak kazı yapılabilecek yerlerde sürekli kontroller, kaçak tarihi ve kültürel eser pazarlıklarının yapıldığı yerlerde alınan tedbirler) alınmaktadır. Suç ile mücadele sırasında müze yetkilileri ile yoğun bir iletişim ve işbirliği içinde bulunmaktadır. Kültür varlığı kaçakçılığı konusunda geçiş güzergâhı olan Türkiye'nin kültürel eserin çıkarıldığı kaynak ülke olduğu değerlendirildiğinde karşılaşılan en büyük sorunlardan biri kaçak kazıların genellikle kırsal alanlarda meydana gelmesidir. Şehir merkezlerine göre denetimin daha zor olduğu bu bölgeler polis sorumluk bölgelerinin dışında kaldığı için polisin denetim yapma imkânı bulunmamaktadır. Bu sorunun çözümü kırsal alanda kolluk faaliyeti yürüten Jandarmanın, kültür varlığı kaçakçılığı ile mücadelede uzman personel yetiştirmesi ve suçun önemi göz önüne alındığında, bu suç ile mücadele edecek özel bir birim oluşturmasının faydalı olacağını değerlendirmekteyim. Suç ile mücadele açısından ihbar mekanizması kullanılmaktadır. Vatandaş ihbar mekanizmasında kültürel bilinçten ziyade ikramiye alabilme, maddi kazanç elde etme düşüncesiyle hareket etmektedir. Ayrıca bu suçlar ile ilgili ihbar mekanizmasını çalıştıracak olan ikramiye uygulaması da ihbarcıları tatmin etmekten çok uzaktır. İkramiye mekanizmasında yapılacak yeni düzenlemeler ile suç ihbarının özendirileceğini düşünüyorum. Kültür varlığı kaçakçılığının önlenmesinde toplumda bireyin kültür bilinci olgusunu nasıl algıladığının ve günlük yaşantısı ile birleştirdiğinin iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu suçun işlenmesinin ülkemizin kültürel kimliğine ve değerlerine verdiği zararın halka anlatılması ile bireyde

kültürel bilincin kazandırılmasının en önemli yolunun medya aracılığı ile olacağını düşünüyorum. Ayrıca bu suça ilişkin cezaların daha caydırıcı hale getirilmesi gerekir.” şeklinde ifade etmiştir.

Çalışma konusuyla ilgili kültür varlığı kaçakçılığı ile mücadele eden başka bir uzmanla bir görüşme yapılmıştır. Görüşmede uzman;

“Kültür varlığı kaçakçılığı suç organizasyonlarının genel profili ve yapısı incelendiğinde; organizasyon üyeleri arasında hiyerarşik bir yapının mevcut olduğu, kamu görevlileri ile irtibatlı olmaya çalıştıkları, gerçekleştirecekleri suç faaliyetleri için plan yaptıkları, uluslararası bağlantıları, zengin kişilerle özellikle tarihe ve sanata meraklı Türk ya da yabancı uyruklu şahıslarla irtibatlı oldukları, genellikle geçmişte sabıkası bulunan kişiler oldukları, görüşmelerini kısa ve şifreli olarak yapmaya çalıştıkları gözlenmektedir. Türkiye genelinde kültür varlığı kaçakçılığı olaylarını incelediğimiz zaman sürekli bir artış eğilimi gösterdiğini düşünüyorum. Bu konuda 2863 sayılı kanundaki cezai müeyyidelerin caydırıcı olmamasının da kültür varlıklarına karşı suçların işlenmesinde önemli etkisi bulunmaktadır. Kültür varlıklarının korunmasının yalnızca iyi niyetli beklenti ve duygularla gerçekleştirilemeyeceğinin artık bilinmesi gerekmektedir. Kültür varlığı kaçakçılığının sık olarak yaşandığı ören yerleri, sit alanları, eski yerleşim yerleri ve kırsal alanlarda yetkili kurumların bu suçla mücadelede tutarlı, kalıcı ve uygulanabilir politikaları belirlemesi, ayrıca birbirleri arasındaki iletişim ve koordinasyonun sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gereklidir. Kültür varlığı kaçakçılığının önlenmesi için yapılacak en önemli çalışma bölge insanının kültür bilincinin artırılmasıdır. Ayrıca kültür bilincinin güçlenmesine bireylerin çocukluk döneminden başlanmasının daha olumlu sonuçlar vereceğini düşünüyorum. Günümüzde organize bir şekilde işlenen kültür varlığı kaçakçılığında taklit (imitasyon) eser dolandırıcılığı ve silikondan yapılan sikke taklitçiliği yaygın hale gelmiştir. Kültürel miras kaçakçılığının önlenmesinde suça karışmış bireylerin takip edilmesi ve takip edildiklerinin hissettirilmesinin kontrol altında tutuldukları düşüncesine sahip olmaları açısından önemli olduğu kanaatindeyim. Kaçak kazı ve yağmanın önlenmesi için bölge halkına alternatif geçim kaynakları bulunması ve suça mücadele açısından önemli olan ihbar mekanizmasının sağlıklı işleyebilmesi için ikramiye ödemelerinin tatmin edici olması gereklidir. En önemlisi kültür varlığı kaçakçılığı ile mücadelede uzmanlardan oluşan özel bir birimin kurulması ve kişilere bağlı olmayan etkin ve sürdürülebilir kültürel

miras koruma politikalarının geliştirilerek uygulanması gerekmektedir.” şeklinde belirtmiştir.

Polisin yakaladığı kültür varlığı-sikke sayısında meydana gelen artış ve uzman görüşleri çerçevesinde Türkiye’de kültürel mirasa karşı işlenen suçlar varlığını korumaktadır. Polisin kültür varlığı kaçakçılığı/hırsızlığı ile mücadelesi aralıksız devam ederken suçla mücadelede bölgesel ve küresel değişimlere bağlı olarak sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Kültür Varlığı Kaçakçılığı ile Mücadelede Karşılaşılan Sorunlar

21. yüzyılda küresel güvenliğe yönelik önemli tehditlerden biri haline gelen sınır aşan organize suç faaliyetleri devletlerin sadece ulusal güvenliğine değil, ekonomik, sosyal, kültürel kalkınmasına ve toplumsal istikrarına da zarar vermektedir.

Kültür varlığı kaçakçılığı dünyadaki sanat piyasasını etkilemektedir. Kültürel varlık ‘ihraç’ eden ülkeler (Orta ve Güney Amerika Devletleri, Afrika, Suriye, Irak, İran, Suriye, Yunanistan ve Türkiye) tarihsel ve kültürel değerler bakımından zengin olmakla beraber ekonomik açıdan yeterince gelişmiş değildirlere (Asgari, 2006: 32). Kültür varlığı kaçakçılığı konusunda ‘Kaynak veya Köken’ ülke olarak sınıflandırılan Türkiye, kültürel mirası ile yurt içi/yurt dışında bulunan kültür varlığı kaçakçılarının hedefleri arasında bulunmaktadır (İrkin, 2010: 40).

Kültür varlığı kaçakçılığı ile mücadele eden kanun uygulayıcıları; suç işleme/işlenme potansiyeli yüksek olan riskli kentler ve bölgelerde uyuşturucu madde, akaryakıt, tütün mamulleri, alkollü içki ve silah kaçakçılığı gibi kaçakçılık suçları ile mücadeleye daha fazla ağırlık verilmesinin kültürel varlıklara karşı işlenen suçlar ile mücadelede ortaya çıkan zorluklar arasında bulunduğu görüşünü paylaşmaktadır. Bu konuda kültür varlığı kaçakçılığı suçlarının yürütülmesinin/aydınlatılmasının diğer kaçakçılık suçlarına göre daha kapsamlı ve uzun zaman almasının da etkili olduğu düşünülebilir.

İrkin (2010: 35)’e göre Türkiye’de arkeolojik kültür varlıklarının satılması mevzuat gereğince yasak olmasına rağmen internet kullanımı ile ilgili yasa düzenlemelerindeki eksiklikler ve satış ile ilgili hukuksal mevzuatın olmaması, bu varlıkların kanunsuz olarak satışının artmasına neden olmaktadır.

Kültür varlıklarının yurt dışındaki sanat galerilerinde veya ünlü müzayede evlerinde satışa sunulması sırasında Anadolu kökenli eserlerin zamanında

tespit edilerek bildirilememesi, uluslararası kültür varlığı kaçakçılığı yapan organize suç örgütlerinin Türkiye boyutunun ortaya çıkarılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin uluslararası alanda itibarını zedelemekle birlikte, yurt dışına kaçırılan kültür varlıklarının iadesi konusunda gerek kaçırılmış bir eserin mahkeme yoluyla iadesi sürecindeki delillendirme masrafları gerekse avukatlık ücretleri ülke ekonomisini de zarara uğratmaktadır. Son dönemlerde kültür varlığı kaçakçılığının internet siteleri üzerinden yapılmasının yaygınlık kazanması da mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

UNESCO'nun 14 Kasım 1970 tarihli "Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşmesi"ne göre, başka bir ülkeden kaçırılan kültür varlıklarının tespit edilmesi durumunda bu eserin iadesi konusunda envanter kayıtlarının bulunması en kuvvetli delil olarak esas alınmaktadır. Ancak, kültür varlıklarının büyük bir kısmı kaçak kazı yapılarak kaçırıldığından envanter bilgilerinin mevcut olması mümkün değildir. Buna bağlı olarak uluslararası mahkemelerin söz konusu sözleşmeyi temel alarak iade işlemleri için sunulan delilleri yeterli görmemesi uluslararası kültür varlığı kaçakçılığına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca kültür varlığının gerçek ya da taklit olduğunun tespitinde uluslararası platformlarda raporları kabul gören gerek üniversiteler gerekse bilim insanları tarafından hazırlanan bilirkişi raporlarının da maddi ve somut delil olarak kabul edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Kültür varlığı kaçakçılığının ortaya çıkarılmasında ihbarcı/muhbir mekanizmasının da payı büyüktür. Ele geçirilen eserlere yönelik ihbarda bulunanlara Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Bulanlara, Haber Verenlere ve Yakalayan Kamu Görevlilerine Verilecek İkramiye ile İlgili Yönetmeliğe göre ikramiye ödenmektedir. Ancak kültür varlığı kaçakçılığı suçunu ihbar edenlere verilecek ikramiye oranının çok az olması ve geç ödeme yapılması ihbar mekanizmasının sağlıklı çalışmasına engel olmaktadır.

Müzelere vatandaşlar tarafından getirilen kültür varlıkları Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkililerince oluşturulan Takdiri Kıymet Komisyonlarınca bütçe ölçüsünde belirlenen rakamlar üzerinden satın alınmakta ancak bu miktar müzeye eser getiren insanları tatmin etmediği için eserlerin daha çok para veren kaçakçılara gitmesine sebep olabilmektedir. Bu durum kültür varlığı kaçakçılığının temel nedenleri arasında bulunmaktadır.

Kuşseven (2009: 56)'e göre; Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle

İlgili Sözleşmesi 2009 yılı olarak değerlendirildiğinde Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa, İngiltere ve İsviçre gibi kültür varlığı ticaretinin yapılmasının suç teşkil etmediği 116 ülke tarafından kabul edilerek imzalanmıştır. Bununla birlikte anılan sözleşmeye aykırı olarak kültür varlıklarının ihracı, ithali ve mülkiyet transferi illegal olarak taraf devletlerce kabul edilmiştir. Ancak kültür varlıklarının yasa dışı ithalatının önlenmesine ilişkin ülkelerin farklı düzenlemelerinin olması nedeniyle sözleşmenin uygulanması ile kanunsuz olarak yurt dışına çıkarılan eserlerin gerçek sahibi olan ülkeye geri verilmesini güçleştirmektedir (akt. İrkin, 2010: 35).

Kültürel varlıkların korunması ve bu varlıklara karşı işlenen suçlar ile ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığı koordinesinde diğer kanun uygulayıcı kurumlar arasındaki işbirliğinin düzenli toplantı ve proje çalışmalarıyla etkinleştirilmesi günümüzde bir zorunluluk haline gelmiştir. Kurumlar arası eşgüdümün artırılması ve birlikte çalışma stratejilerinin somut olarak uygulanması suç ile mücadeleyi kolaylaştıracağı ve saha hâkimiyetini güçlendireceği düşünülmektedir. Bu çalışmalarda toplumdaki bireylerin de kültür varlıklarına karşı tutum ve davranışlarının iyi analiz edilmesi gerekir. Uzmanlarda ve akademisyenlerde kültür varlıkları ve korunması konusunda vatandaşların yeterli kültürel bilince sahip olmadığı görüşü hâkimdir. Kültür varlıklarının korunması algısının bireyde oluşturulabilmesi ve/veya oluşturulan kültürel bilincin geliştirilmesine yönelik iletişim araçları veya geziler ile eğitici ve öğretici faaliyetlerin bir proje kapsamında planlanması ve uygulamaya dönüştürülmesi ihtiyacı doğmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Müzeler Dairesi Başkanlığı'nda görevli bir uzman ile yapılan görüşmede, Türkiye'de mevcut eserlerin %80'ine yakın bir kısmının envanter kayıtlarının yapıldığı belirtilmiştir. Envanter kayıtları tamamlanamayan kültürel varlıkların çalınması ve yurtdışına kaçırılması durumunda uluslararası adli ve idari mekanizmalarda hak aranmasını güçleştirmekte veya imkânsız hale getirmektedir.

Kültür varlıklarının bulunduğu (müze, ören yeri, sit alanı, tarihsel ve dinsel yapılar, arkeolojik kazı alanları, tabiat parkları vb.) yerlerin hırsızlık ve soygunlara karşı alınan/alınacak güvenlik önlemleri ile kurulu bulunan güvenlik sistemleri ve mevzuatın uluslararası standartlara getirilmesi koruma anlayışı ve olgusunu güçlendirecektir.

Sonuç

Türkiye’de polisin ve diğer mücadeleci kurumların kendi iç bünyelerinde yaptıkları bütün çalışmalara ve suç öncesi alınan önlemlere rağmen kültür varlıklarına karşı işlenen suçlar devam etmektedir. Ancak, kültür varlığı kaçakçılığı ile ilgili polis teşkilatının yaptığı çalışmalara ilişkin Grafik 1 ve 2’de belirtilen istatistik veriler (olay, şüpheli ve yakalanan eser sayısı) incelendiğinde, suçla mücadeleye önem verdiği görülmektedir.

Polisin kültür varlığı kaçakçılığına karşı yaptığı mücadelede etkinliğinin ve sürdürülebilirliğinin artırılabilmesi için aşağıda önerilen hususların pratiğe dönüştürülmesi ve/veya yapılan çalışmaların geliştirilmesi gerekmektedir:

- Toplumda yaşayan bireylerde kültür varlıkları ve korunması algısının oluşturulabilmesi, oluşturulan kültürel bilincin geliştirilmesi ve içselleştirilmesine yönelik ilgili kurum/kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalar (iletişim araçları, eğitici ve öğretici faaliyetler, eserlerin buldukları müze ve diğer yerlere yapılacak geziler vb.) arttırılmalıdır.
- ABD (FBI-Art Crime Team), İngiltere (Metropolitan Polis Servisi-Sanat ve Antikalar Bölümü) ve İtalya’da (Kültürel Mirası Koruma Komutanlığı-Comando Carabinieri Tutela Patrimonio Culturale) bulunan ve kültür varlığı kaçakçılığı ile mücadele eden merkezi bir birimin Türkiye’de kurulması suçla mücadelede etkinliği artırabilir.
- Kültür varlığı kaçakçılığına ilişkin suç öncesi ve sonrası yapılan/yapılacak faaliyetlerinin değerlendirilmesi bağlamında kolluk kuvvetleri ile bu eserlere sahip kurum/kuruluşların katılımıyla yılda en az iki defa çalıştay, seminer, panel düzenlenmesi suçun önlenmesine yönelik teorik ve pratik bilgi birikiminin ve edinilen tecrübenin paylaşılmasını kolaylaştıracaktır.
- Kültür varlığı kaçakçılığı ile mücadele eden kurumlar arasındaki eşgüdüm ve koordinasyon ilişkisinin, sadece bürokratik işlemleri yerine getirmek amacıyla yapıldığı gibi bir izlenim vermektedir. Suçun ortaya çıkarılması ve şüphelilerin yakalanmasına yönelik mücadeleci kurumlar arasında koordinasyonun artırılması ve birlikte hareket etme stratejilerinin oluşturulması gerekmektedir.
- Polis teşkilatı ve diğer kolluk kuvvetlerinin içerisinde, kültür varlığına karşı işlenen suçlar ile mücadele için kurulmuş özel birimlerin bulunmadığı bilinmektedir. Suç çeşitliliğinin arttığı, özellikle büyük kentlerde işlenen bireysel suçların organize suçlara doğru evrildiği günümüzde, yukarıda belirtildiği üzere kültür varlığı kaçakçılığı mücadele eden merkezi bir birimin kurulamaması durumunda polis ve

diğer kolluk kuvvetleri bünyesinde özel birimlerin oluşturulmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

- Toprak altında bulunan kültürel varlıklara ilişkin kaçak kazıların çoğunlukla polis sorumluluk bölgesi dışında yapılması nedeniyle polis, jandarma ve orman muhafaza birimleri ile görevleri gereği kırsal alandan sorumlu diğer birimler arasında işbirliğinin artırılması gerekmekte olup, suçun önlenmesine/suç işleyenlerin yakalanmasına yönelik ortak projeler gerçekleştirilmelidir.
- Kültürel varlıkların bulunduğu yerlerde (müze, sit alanları, anıtlar, ören yerleri, arkeolojik alanlar vb.) yapılan soygun, hırsızlık, yağma ve kaçak kazılara karşı mevcut güvenlik önlemlerinin ve sistemlerinin uluslararası standartlarda olması gerekmektedir.
- Müze ve ören yerlerinde bulunan eserlerin fotoğraflı envanter işlemlerinin en kısa süre içerisinde tamamlanması polisin ve diğer kolluk kuvvetlerinin ülke içerisinde kültür varlıklarına karşı işlenen suçların aydınlatılmasında yardımcı olacaktır.
- Kültür varlığı kaçakçılığının ortaya çıkarılmasında muhbirlere verilecek ikramiyenin artırılması, suçla mücadeleye katkı sağlayarak ihbar mekanizmasını daha geliştirecektir.
- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda belirtilen kültür varlıklarına karşı işlenen suçlara ilişkin caydırıcı ve tutarlı cezaların uygulanması, cezalandırma fonksiyonunun anlam kazanması açısından önemli olacaktır. Kültür varlığı kaçakçılığı yapmanın cezası uyuşturucu, insan ticareti ve silah kaçakçılığı cezalarına oranla hafif kalabilmektedir.

Türkiye’de bireyin ve toplumun, tarihsel ve kültürel çevrede bulunan kültürel varlıkları ve korunması olgusunu “İnsan Merkezli” anlayıştan uzaklaşarak “Çevre Merkezli” yaklaşım ile anlaması, içselleştirilmesi ve davranışsal olarak sosyal yaşantısına aktarması gerekmektedir. Kültür varlıklarının korunmasının sağlanması yalnızca mevcut yasalarla, resmi kurum ve kuruluşların faaliyetleri ve polisiye çalışmalar ile mümkün değildir. İnsanoğlunun geçmişinin, birikiminin, tecrübesinin ve gücünün en somut göstergesi olan kültür varlıklarına karşı işlenen suçların önlenmesine en büyük katkı paylaşılması gerekli sorumluluk anlayışı içerisinde yeterli kültürel bilince sahip duyarlı vatandaşların polise ve diğer kolluk görevlilerine yardım etmesidir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Z. (2009). “Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığının Önlenmesinde Ortaya Çıkan Sorunlar”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Akkuş, Z., Efe, T. (2014). “Tarihsel ve Kültürel Çevrenin Korunması Bakımından Türkiye ve İtalya’da Kolluğun Görev ve Yetkileri”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(2): 313-366.
- Asgari, N. (2006). “Geçmişin Sömürsü Eski Eser Kaçakçılığı”, Toprağın Altındaki Geçmiş Arkeoloji Sorunlar, Öneriler, Görüşler, s: 31-36, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Berkok, N. (1991). “Eski Eser Kaçakçılığı”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 364: 325-339.
- The Carabinieri Cultural Heritage Protection Service, Anno Della Cultura Italiana Year of Italian Culture, Ministero Degli Affari Esteri, 2013.
- Des Jardins, J.R. (2006). Çevre Etiği, Ankara: İmge Kitabevi.
- Doğan, H. (2012). “Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurtdışına Çıkarılma Yasağına Muhalefet Suçu”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Efe, T. (2004). “Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığının Önlenmesinde Çevre Politikalarının İrdelenmesi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2012). Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2011 Raporu, Ankara: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2013). Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2012 Raporu, Ankara: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2014). Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2013 Raporu, Ankara: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı.

- Eriş, M.Ü. (2012). “Asar-ı Atika Nizamnamelerinden 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa Mevzuatın Karşılaştırmalı Bir İncelemesi”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Erkmen, Ö. (2010), “Kültür Varlıklarının Korunmasında ve Kaçakçılığının Önlenmesinde Ulusal ve Uluslararası Uygulamalara İlişkin Tespitler”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Goode, J. (2004). “Archaeology and Diplomacy in the Republic of Turkey, 1919-39”, in A. Mustafa and E. Çağrı (eds.), Turkish-American Relations, Past, Present, and Future, London and New York: Routledge.
- İrkin, M.Ö. (2010). “Kültür Varlıkları Kaçakçılığının Önlenmesinde Eğitim Faaliyetleri”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Karaduman, H. (1999). “Eski Eser Kaçakçılığı”, 1998 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara: Plaka Matbaacılık.
- Karaduman, H. (2007). Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığı, Ankara: Mert Basın Yayın.
- Karaduman, H. (2008). Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığı, 2. baskı, Ankara: ICOM Türkiye Milli Komitesi.
- Keleş, R., Hamamcı, C. (2005). Çevre Politikası, Ankara: İmge.
- Kuşseven, P. (2009). “Kültür Varlıklarının Yasa Dışı İthal ve İhracının Önlenmesi İle İlgili Mevzuat Çalışması”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Kürüm, N. (2005). “Uluslararası İlişkilerde Kültür Varlıklarının Korunması”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Slayman, A. L. (1998). “Italy Fights Back”, Archaeology Magazine 43, May/June.
- Tulay, A.S. (2007). Eski Eser Yağması, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.